ВИДАННЯ ПЕДАҐОҐІЧНОГО Т-ВА ПІДКАРП. РУСИ
В УЖГОРОДІ.

192

Д-р. ВОЛОДИМИР БІРЧАК:

Перегляд літератури Підкарпатської Руси по перевороті

(Відбитка із »Підкарпатської Руси«).

УЖГОРОД 1937.

ДРУКАРНЯ »СВОБОДА«, УЖГОРОД, УЛ. ЛУЧКАЯ.

Да столєсєк
1.IX.1937
ав. 20

ВИДАННЯ ПЕДАҐОҐІЧНОГО Т-ВА ПІДКАРП. РУСИ
В УЖГОРОДІ.

Д-р. ВОЛОДИМИР БІРЧАК:

Перегляд літератури Підкарпатської Руси по перевороті

(Відбитка із »Підкарпатської Руси«).

УЖГОРОД 1937.

ДРУКАРНЯ »СВОБОДА«, УЖГОРОД, УЛ. ЛУЧКАЯ.

N 17345

363969.

99428

SLOVANSKÁ KNIHOVNA
3186254564

Огляд літератури Підк. Руси по перевороті.

I.

Коли говоримо про літературу Підкарпатської Руси по перевороті, мусимо зазначити, що тут маємо нині дві із собою конкуруючі літератури — ту, що відходить й ту, що приходить. Русску й — українську. Писану мовою русскою, або зближеною до неї й народною-українською.

Русска література опирається і завжди покликується на *традицію* XIX. віку, коли то писали поодинокі автори ***ненародньою мовою,*** а будьто церковнословянською, або російською, або сумішкою тих обидвох. Ця література опирається на творах Александра Духновича, Александра Павловича, Івана Сильвая (Уріила Метеора), Юлія Ставровського (Попрадова), Евгена Фенцика (Владимира) та інших.

Українські письменники теж покликуються на традицію, але на традицію XVII, XVIII й початку XIX. віку. В XVII. і XVIII. віці вони знаходять цілий ряд творів, головно релігійних поучень, які були писані мовою народною. Правда, ця мова XVII. і XVIII. віку була з домішками мадяризмів, словакизмів та полонизмів — але висока ідея присвічувала авторам, що уживали тої мови — бути зрозумілим найширшим верствам народа, дійти до всіх сердець. І з початком XIX. віку знаходять українські письменники твори, які під впливом словянського відродження зближалися до народної мови, як Михайло Лучкай в своїй Граматиці, Фогарашій та Довгович. Коротко перед війною виступив знов Др. Стрипський та Волошин.

Треба однак підмітити, що хоч обидва напрями покликуються на традицію, то не в обидвох напрямах має традиція однакове значіння. Коли русский напрям уважає традицію

святістю, якої не можна змінити, від якої не вільно відступити, то український напрям покликується на традицію хиба, щоб відбити напад, а в дійсності український напрям опирається на природнім праві, що *народ має творити літературу в мові, якою говорить, яку розуміє*. Отсе природне право, щоб мова літературних творів була зрозуміла найширшим верствам народа — уважають українці сильнішою основою, як всяку, хоч яку стару традицію, тим більш, як традиція довела була до розламу між інтеліґенцією й народом, як це сталося в другій половині XIX. віку.

Обидва напрями стрінулися були вже на рамках »Світа« в шістьдесятих роках, коли то ведено полеміку, якою мовою треба писати.

Ріжниці між обидвома напрямами відносяться не тільки щодо мови, але й щодо мотивів. Українська література, яка опирається на народній мові, більше демократична й більше звязана із своєю землею. Так звані русскі письменники менше опрацьовують місцеві мотиви, в них і особи з околиць Мукачева й Хусту говорять бесідою Москви.

Поезія.

Переходячи головні напрями нового письменства, на перше місце поставимо *поезію*. Вона на Підк. Руси ще найліпше заступлена й має найбільше авторів. Мотивами поезії — захоплення красою природи, Карпат, суспільно-національна лірика дуже ріжнородна своїми настроями, тут знайдемо цілу скалю, від захоплення волею — до крайного песимізму з причини сучасности.

До українських ліриків належать: *Василь Гренджа-Донський, Юрій Боршош-Кумятський, Миколая Божуківна,* і з молодших *Рішко, Могіш, Вільшицький, Ужанський, Маковичанин, Кошан* та інші.

До русских ліриків належить *Андрій Карабелеш, Мих. Попович, Вас. Добош* й інші.

Василь Гренджа-Донський

Василь Гренджа-Донський народився у Воловому в 1897. році, скінчив середню торговельну школу й є тепер банковим урядовцем в Ужгороді. До тепер видав такі збірки поезій: *Квіти з терньом,* (Ужгород, 1923), *Золоті ключі* (Ужгород

1923). *Шляхом терновим* (Ужгород 1924.), *Китиця квіток* — дѣточѣ вершики (Ужгород 1925), *Тернові квіти полонин* (Держ. Вид. України, Харків 1928), *Тобі рідний краю* (Ужгород 1936), У »Пчільці (Ужгород 1932.) друкував історичну поему: *Червона скала.* Крім ліричних віршів та поем писав теж драми, з яких *Сиротина,* драма на 1 дію, була видрукована в Ужгороді 1925 — друга: *Сотня Мочаренка,* видрукована в »Українськім Слові« — Ужгород 1932. і виставлена на сцені тогож року. З прози були видруковані до тепер: *Оповѣданя з карпатських полонин, На зустріч волі* — збірка оповідань з часів революції 1918-19. р. (Ужгород 1930) та *Ілько Липей,* повість Львів 1936.

Ґренджа-Донський досить плідний та всесторонній письменник, що — очевидна річ — відбивається на формі та змісті його творів. В перших літературних творах автора переважала лірика, опісля лірична епіка, доки в останніх часах не звернувся автор цілковито до епіки.

Темою його лірики — краса гір, нужда Верховини, змагання до волі, за це слабша у автора суспільно-політична та патріотична лірика, яка часто переходить в реторику та публіцистику. Найкращою збіркою лірики його — це: *Тернові квіти полонин.*

ЩИРІ ПОЦІЛУНКИ ПОЛОНИН-КРАСУНЬ.

Під полониною
Сам один стою,
Тут забув за горе,
За журбу свою.

Щире привітання
Шле для мене ґрунь,
Щирі поцілунки
Полонин красунь.

Гей, високі гори,
Вам я дуже рад,
Полонини — сестри,
Буйний вітер — брат.

Ви моя колиска,
Мій діточий вік,
Я не раз дивився,
Як поточок тік.

Я люблю дивитись,
Як блищить роса. . .
Гей, ви, полонини,
Ви моя краса.

Під полониною
Сам один стою,
Тут забув за горе,
За журбу свою.

Про відносини, серед яких виріс і про себе, говорить автор у вірші:

МИ НУЖДЕННИЙ ХЛІБЕЦЬ ЇЛИ.

Ми нужденний хлібець їли,
Чорний — чорний, як земля...
Раз їли, раз не їли,
Не було — то голоділи.
І я бачив, як зідхала,
Як зідхала й заплакала
Матінка моя.
Посилала до сусіда,
У його сад, у його млин —
Чи то соли позичати,
Чи грушок там попрохати...
»Не піду я, серденятко,
В мене трохи гордий батько,
А я його син«.

В інтервю (Новий Час із 6. 10. 1935) сказав Гренджа-Донський: — Люблю епику, от і любив би написати цілий цикль епічних творів, поперш з нашої бідної закарпатської історії вигребсти героїв і оспівати їх.

Всюди тихо, всюди сумно,
Мовчки плаче тишина,
Полишилась, позабулась
Романтична давнина — скаржиться автор у вірші »В мукачівськім замку« — альманах »Трембіта« (1926).

Ходжу по руїнах слави,
Тихо, сумно, всьо мовчить...
О, скажіте, давні ярки,
Корятович де лежить? (Тамже).

Отсі фрагменти показують нам в авторі типового романтика, який в давнині, в її виідеалізованій славі хоче знайти доказ, що нині понижене племя мало колись своїх князів, був славне й дорівнювало своїм значінням іншим племенам — черта, яку бачимо у всіх романтиків, почавши від Коллара й на Шевченкові скінчивши. До сих романтичних поем належить: *Княжна Гуцулія* (Збірка: *Золоть ключь* 7—20) з фантастичною сценерією, боротьбою з відьмами й їздою на відьмах. Представлений тут царгородський князь, що довідавшися про красу княжни Гуцулії — стає... пастухом в її батька. Пізніше на лицарських змаганнях перемагає мадяра, італійця й моравана, побиває й послів хана й добуває красну княжну Гуцулії. Сюди належить і довша поема: »*Червона скала*«, написана на основі народнього переказу про князя хустського замку Богдана.

Цей князь володіє в Хусті в часах нападів турків, турки нападають на хустський замок, мимо завзятої боротьби князь не всилі встояти, замок паде в руки турків, а князь що в часі боротьби був випав з города на ворогів — пропав. Його жінку й сина беруть турки в неволю, де Богданова жінка стає рабиною, а сина виховують на янічара. Мати пильнує сина, колиж той син вже виріс і став славним во-

йовником, мати-невільниця признається синови, що — вона його мати. Син є славним турецьким князем, але почувши від мами про своє походження, бажає вернутися в рідну землю. Вибирається з мамою в дорогу. Додати треба, що князя Богдана побили були турки, але він зібрав в горах нові сили, відбив густський замок і знов почав в ньому володіти, про що не знає його жінка. Мати вертається із сином, але недалеко хустського замку знеможена гине, перед смертю передає синові медаліон, який мала від свого чоловіка. Син в турецькому одягу зближається до замку. Батько, побачивши, що до замку зближається якийсь турок, вбиває його, аж коли побачив на шиї вбитого медалик, спізнав свою помилку, й пробивається мечем.

Це короткий зміст цеї довшої поеми, яка має свої красні ліричні та епічні партії. Піднести слід, що це загалом перша довша поема, яка появилася в тутешньому письменстві, хоч ритміка й рими ще просяться, щоби їх місцями поправити... — *Червона скала* 1932. р. друкована в »Пчілці«.

Такими самими романтичними поемами, в яких автор хоче прославити минувшину, є *Князь Лаборець* в збірці »*Квіты з терньом*« і *Верховинка* в тій самій збірці. Князь Лаборець представлений хоробрим князем, який на вістку, що зближаються мадяри —

Дубнув ногов князь Лаборець,
Сабля загриміла,
І промовив до старого,
Аж стіна стремтіла :

— Циж нам, брате, новина це чути ?
Йдемо битись, так як має бути !
А циж сюди гуни не ходили ?
Наші батьки край оборонили.
Гей до бою хоробрі хорвати,
За край рідний, за гори Карпати!

В бою переважає мадярська сила, але князь Лаборець бореться відважно, вже полягло багато з обидвох сторін, але князь не здається в боротьбі.

Іще тільки князь Лаборець
Змежи них лишився,
Дармо плече посічене,
Ще з ордою бився !

Другою добою, якою захоплюється Гренджа-Донський, це події 1919 року. До тем із цієї доби вертався автор в творах ріжної форми. Сюди належить поема *Вставайте!* (1932), *Бій під Сиготом* (1926), збірка оповідань »*На зустріч волі*« (Ужгород 1930) і драма в одній дії *Сотня Мочаренка* (1932). Але ця доба ще засвіжа в душі автора й замість артистичніх композицій, автор подає нам часто — сухі спомини й репортаж. До цієї доби належить і кілька ліричних віршів.

Найновішим твором Гренджі-Донського — це повість *Ілько Липей* — Львів 1936. Видання »Української Бібліотеки« В цій повісті змалював автор трагічну постать розбійника Ілька Липея, якого родинні відносини та суспільно-політичні обставини викидають із природного сільського життя й роблять убійником, а опісля розбійником. Авторові йшло в першій мірі про це, щоб вірно змалювати постать Липея, з причини того меншу увагу звернув на психічну аналізу й деякі психічні конфлікти, які аж просяться, щоб їх ширше опрацювати, пр. конфлікт між батьком і сином збутий коротко, мовляв батько мав камінне серце. (Чомусь то тільки для Ілька, не для інших дітей?).

Події й переживання трактовані трохи поверхово, форма повісти — сам І. Липей оповідає про себе — не витримана до кінця, хоч автор міг легко оповідання Липея довести аж до вечера перед смертю. Помимо цих браків *повість читаємо живо,* автор описує в ній околиці, серед яких виріс, яких красу вже відчув малим хлопцем. І люде, їх спосіб думання, говорення, поступування, йому відомі й знані. Діялоги в повісті короткі, теж живі.

Можна тільки привітати, що В. Гренджа-Донський зважився на довшу поважну епічну річ. Мабуть є вона переломовою в його літературній діяльності й буде становити зворот від коротких ліричних віршів до довших епічних концепцій (повісти), яких у нас так мало.

Юлій Боршош-Кумятський.

Другим поетом молодої Підк. Руси — *Юлій Боршош-Кумятський,* уроджений в 1905, тепер учитель горожанської школи в Рахові. Виступає виключно на полі лірики й до тепер видав такі збірки ліричних віршів: *Веснянь квіты* — поезія для дітей, *З мого краю* — поезії — Ужгород 1929.

— *Країна див* — поезії — Ужгород 1934. *В Карпатах світав* —поезії, Прага 1935.

Вірші Боршоша-Кумятського мають два основні мотиви — красу природи й суспільно-патріотичні мотиви, в цих останніх часто реторика й публіцистичні тони приглушують ліриру. Про себе співає поет:

ЗЕЛЕНИХ ГІР Я ДИТИНА...

Ой, не вчився я співати,
Не вчив вірші віршувати,
Не ходив я на науки,
Не до ліри мої руки,

Мене вчила Верховина,
Зелений гай, полонина,
Сопілонька малювана,
На всі боки ціфрована.

Співав мені соловейко,
Потік шумів веселенько,
Тай побратим вітресенько
Співав мені все миленько.

Моя мати Верховина,
Сестра рідна полонина,
В них опився я красою
Й скропив серця біль росою

Головним артистичним засобом автора є *контрасти й дісгармонії*. Контрасти між красою ліса і — його винищуванням з охоти зиску, контраст між чудовим гірським пейсажом і — голодом та нуждою верховинців. Легкі батисти панів і — подерті гуцульські кожухи, авто — й вівці на дорозі. Радіо, турист — і жебрак — Верховинець і т. п.

Симпатії автора по стороні краси ліса й гір, по стороні Верховинця, а проти чужого нанесеного елементу та його культури.

І не раз пружаться нерви мої,
прямо стіну дру на такий вид,
як обдерти хоче й шкіру з ґоїв
екзотичний, блідолиций жид.

До найкращих лірично-епичних віршів Боршоша-Кумятського належить Храм у Богдані, який зачинається:

Пливе з лісів ріка живиць,
Попід верхи — ґіганти,
Співає хор смерек, ялиць
Величні, вічні канти.

Читають свій німий коран
Стоверхії ґорґани,

Петріс, Близниці, Піп-Іван
Немов німі органи.

В підніжжах гір, поміж ліси
Співа ріка — солістка,
О, храме гір! Пянить краси
Твоя весела вістка...

Змістовість віршів Ю. Боршоша-Кумятського більша як у ліричних віршах Ґренджі-Донського, на жаль автор не привязує старанної уваги до зверхньої форми вірша, в нього виступають місцями недбалі рими й асонанси.

Подбавши більш о форму, став б Боршош-Кумятський одним з перших ліриків Підкарпаття.

Другим родом лірики Боршоша-Кумятського є патріотична лірика. Приміром патріотичної лірики може бути *Поклик:*

Пробойців нам треба, як тверде каміння,
відважних, сміливих до певних побід,
щоб рвали віками кинене терпіння,
і спасли від згуби країну і рід.

Розкрайте шаблями залізними вітер,
не треба жаліти ворожих нам тіл,
повстаньте, гримайте, в неволі не ждіте,
ударте хоробро під свистами стріл.

Зореслав.

Зореслав (псевдонім — Соболь Стефан), уроджений 1909 року.

Дотепер видав дві збірки: *Зі серцем у руках,* книжка поезій I. — Ужгород 1933 — і *Сонце й блакить* книжка поезій II. — Ужгород 1936.

Вже в першій збірці виступив Зореслав із широким змістом мотивів, з виробленою формою й великою артистичною культурою. Зореславові вірші ліричні, епики мало. Мотиви лірики *дуже різнородні,* знаходимо в нього *особисту лірику, патріотичну, соціяльну, релігійну,* а теж утіху й радість *з модерного* розвою культури.

Не знаходимо в нього описів краси Карпат, таких типових мотивів для його попередників, за це дає нам Зореслав імпресіоністичні образки, не тільки з Карпат — але з Фіюме, Трієсту, Венеції, Везувія, Риму...

Нема у Зореслава теж видеалізованої давнини — за це є реальна сучасність й віра в *героїчну прийдешність*.

Наші храми у розвалинах чорніють,
Наша давня слава мохом поросла,
І нема князів, провідників, Мойсеїв,
Що у них ступив би дух старовини
Й воскресив святу зухвалість Прометеїв,
Давню славу нашої минувшини.
Та руїни ждуть мовчазно й понад ними
Казку повідають дерева старі
Й *пророкують* листочками *молодими*
Про *героя в сонячному панцирі*
(Замок-Сонце й блакить).

Світогляд Зореслава динамічний західно-европейський. Зореслав не покладає надій на Схід Европи, як то було у Попрадова, Е. Фенцика та інших, ні не покладає надій на Захід Европи, а вірить у власні сили свого народа, які збудить велика ідея.

Ідеї, ідеї, ідеї нам треба,
Ідеї, мов чистий хрусталь,
Високої мов тії хороми неба,
Міцної, мов граніт, мов сталь.

Ідея — крило це могутнє, орлине
У льоті по хмарних валах,
Хто має ідею, той певно не згине
В великих, безсмертних ділах.

Ідея — це молот, що скрушує кремінь
І мури лама перешкод,
Це світло, що блеском розгонить всю темінь,
Це іскра, що будить народ.

Ідея — вогонь це, у чищенню злота,
Що спалює низьке усе,
Це порив, що все піднімає з болота,
Що землю до неба несе.

Ідея — це голод, це спрага жагуча
З неволі народ піднімать,
Ідея — це сила нестримна, могуча,
Що зможе і смерть поконать.

Такої міцної, святої ідеї
Нам треба до наших сердець!
Ми з нею великі! А кожний без неї,
Це справжній, живучій мерлець!

У автора безмежній оптимізм і завзяття до бою. По віршах авторів другої половини XIX. в. — повних сумнівів, нарікань, жалів і обтяжених прокльоном — вірші Зореслава відсвіжують атмосферу, будять приспані сили, підносять людям голови — відроджують душевно.

ІДЕМО.

В авреолі ранку йдемо —
В авреолі вогняній,
Долам і верхам несемо
Зрив розкоханих стихій.

Ми — нестримане завзяття,
Ми — любов і правда й гнів,
Ми — світанок Підкарпаття,
Ми — *пролог великих днів.*

Ми стихією грізною
Йдем вперед на ясний шлях,

Ми — воплощене хотіння,
Ми — непереможний чин,
Ми — підвалина й коріння,
Ми — окрилення вершин,

Перед нами шлях останній —
Шлях невблаганих борень;
Лиш у бою, лиш в змаганні
Спалахне життя вогень.

А за нами йде горою
Перемога в блискавках.
[Сонце й блакить].

Прикладом описової лірики може послужити одна з гарніших поезій другої збірки »Під Везувієм«.

Про широку скалю мотивів, запал і віру в розвій культури може служити прикладом вірш *Астрономічне* із Збірки: Сонце й блакить.

Ми пишемо нову Апокаліпсу —
грядучим поколінням заповіт;
лабораторії розбили тайни Сфінксу,
стиснувши в жмені тисячки століть.

Розірвано космічну барієру
у гостру мить завзяттям і знанням
і вистрелено бунт у стратосферу —
земний привіт зоріючим вогням.

В грізній зухвалості конквістадорів
тріскучегромим рокотом ракет
окрилимо несамовитий порив
й здобудем серце соняшних планет.
(Сонце й блакить ст. 63).

Форма його віршів мистецька, там не знаходимо слова вкиненого тільки тому, щоб доповнити ритм, чи рим — кожне слово має в нього своє значіння й стоїть на свойому місці. Образи його ясні, пластичні, викінчені. Та не тільки внішня форма в нього викінчена, але так само й внутрішня форма його віршів виказує мистецьке викінчення мотиву. Прикладом може послужити сонет *Казка* із збірки: Сонце й блакить. В тому сонеті кожна строфа — свій, в собі викінчений і для себе характеристичний образ. Перша строфа — закована королівна, друга — кований шолом лицаря, що йде її визволити, третя — бій, а четверта — радість з перемоги. Та не тільки, що кожна строфа віддає нам свій образ, але кожна строфа має свої, для себе характеристичні, *алітерації,* які відповідають настроєві, викликаному змістом строфи... Ціла казка витримана в тоні не епічно-описовому, а лірично імпресіоністичному.

КАЗКА.

ВеснЯний рАнок кАзку нАм кАзАв (А)
ПрО кОрОлівну в злОтОму хитОні (О)
ЗакОвану в сОрОмнОму пОлОні (О)
У дАлі тАм, де жАх ввесь крАй обнЯв. (А)

І рАнок дАлі кАзку повідАв (А)
ПрО кОваний шелОм, вОрОні кОні (О)
ПрО бОї мОв ОгОнь і крОв червОні, (О)
Про шАл — одчАй невблАгАних розпрАв. (А)

Ми чУли шУм грядУчих тУч понУрих, (У)
Ми чУли згУки лУн, тріскУчі бУрі, (У)
ШалЕний рЕв скажЕности борЕнь. (У)

А гЕн далЕко, дЕсь вЕсЕлИй дЕнь (Е)
ПІдвІсь І сІяв квІти промІнистІ (І)
На пЕрЕможцІв — лИцарІв вогнИстИх. (Е. І.)
(Сонце й блакить)

Зореслав здобув собі новими мотивами, артистичною культурою й досконалою формою не тільки перше місце між поетами Підк. Руси, але й вибився на одно з перших місць на Парнасі загально української літератури. Поява його віршів для Підкарпаття ще й тим важна, що тут з причини малої території ставили й нині ще ставлять малі домагання до поетів, Зореслав поставив дуже високі домагання до себе, а тим самим — і до інших поетів Підкарпаття.

Федір Могіш.

Від кількох років у часописах зрідка появляються вірші *Федора Могіша*, які визначаються і значною досконалістю форми і глибиною почуття. Мальовничі околиці його рідного села — Скотарського — можна одразу впізнати в перших рядках одного його сонета, що містять в собі такий могутний образ верховинської природи:

Зродивсь я наче яструб хижозорий,
В обіймах крутохребтих височин,
Де пахне вітер запахом ялин
І ліс шумить в незміряні простори.

Там день ясний — мов сонце — і прозорий
Купає в злоті трави й цвіт долин
А над верхівям синіх полонин
Співає з громом буревій суворий.

Могіша не лякає самітність людини в горах, де людина — уявляється такою малою серед велетнів — гір.

В його уяві непомітний гірський потічок неминуче пробється крізь усі перепони і бадьоро віллється у широке і глибоке море: в однім із своїх початкових віршів, що має назву »Потічок«, Могіш пише:

Тихо, тихо... Лиш потічок не мовчить —
З беріжками розмовляє, говорить,

Розмовляє й поспішає в світ, у даль,
Розливає по камінню свій хрусталь.

На своїх легеньких хвилях він пливе
У широке і глибоке море життьове.

Хоч краплина в ньому сили — не дрожить!
Риє скелі, тре каміння і біжить...

І не страшиться негоди й перепон,
Бо мета для нього — море — це закон!

Могіш оптиміст, але оптиміст трагічного, героїчного стилю.

Він переконаний, що :

Покривджених сердець завзяття
Й камінні гаті забере!

Поруч з тим, йому добре знані верховинські злидні. Нещасливу осінь 1933 року, коли по хмарнім і дощистім літі перед Верховиною повстала примара голоду у всій своїй грізній величі, поет змальовує такими розпачливими рисами в однім з своїх початкових віршів:

Сіре небо, Сірі гори.
Сірі люде й все кругом...
І в повітрі вється горе,
Плаче вітер над селом.

Всі комори і стодоли
Сном тяжким, порожні, сплять.
І млини ще не мололи, —
Всі задумано стоять.

Дрібнорослії картоплі
Ниють — гниють на полях,
Зеленню цвітуть коноплі
Й фасолиння на тичках....

Глянь! Під лісом сумовитим
Хтось понуро так іде...
Із грудей несамовито
Рветься: Боже! Що буде?!

Про поезію Могіша, може в більшій мірі, як про Рішкову творчість, можна сказати, що в ній щасливо обєднуються кращі традиції української поезії від Шевченка до Маланюка. На жаль, досі ще не видано ані одної збірки Могіша, яка напевно забезпечила б йому одно з перших становищ серед близчих сучасників.

Микола Рішко.

В 1936 р. видав *Микола Рішко: Гірські вітри* (Ужгород) — збірку патріотичних та лірично-описових віршів.

Вірш Рішка гладкий, рівний, Композиція вірша (внутрішня форма) теж згармонізована із змістом, тому зміст і форма у Рішка творять суцільну єдність. Читаючи його вірші, відчуваємо, як правильно і природно-легко пливе рядок за рядком.

Настрій віршів бадьорий, любовні мотиви не існують для автора. Рішко не малює нам своїх настроїв плямами барв, а точно виведеним рисунком. З багатьох прикладів наведемо два :

Вечірний шум жаркого літа
Мрійливо сходить на поля широкі,
Десь з полонин дзвінка трембіта
Летить на зустріч ночі ясноокій.

І розгулявся легкокрилий вітер
Понад сади й сухі гірські покоси,
Похилені зівялі квіти
Скупалися в прозоро-свіжих росах.

Злетів святочно тихий віддих,
Мовчить село в обіймах колискових,
А місяць пролітає віддаль
Крізь золото й блакить зірок казкових.

(Літній вечір).

Під спекою, гнітючим теплим днем,
Під сонцем, що горить грізним вогнем,
Терпить земля посухи люті кари,
А люде у журбі, немов примари,
Зідхають важко в нестерпимій суші
І моляться: »Спасай нам хліб насущний
І спраглі ниви щедро ороси,
Щоб насититься плодами рослин
Тобі на славу«...
Та марно. Ще жаркіші дні лукаві.
Ані хмаринки. Порох. Дим імлистий...
А сонце, мов смола парке, вогнисте,
Зсилає пімсту на поля жорстоко.
Куди не кинеш по просторі оком —
Хороби смертної погрози.
Село і місто, поле й ліс в тривозі,

Що впаде іскра грішний світ скарати
І вибухне вогнем жахливий кратер.

(Суща).

Інші ліричні поети.

З інших авторів треба згадати *Миколаю Божуківну*, авторку збірки ліричних поезій під наголовком *Поезії* (Ужгород 1930. Вид. Просвіта).

В збірці авторка звеличує красу природи, весну й любов — причому взорується на народній пісні. *Ф. Вільшицький* видав в 1934 р. збірку: *Далекі вогні* — поезії, в яких виступає містично-романтичний світогляд та ще не досить вироблена форма.

З інших авторів треба ще згадати *І. К.* та *Федя Маковичанина*, який крім ліричних віршів дав і психологічну новелю з лемківського побуту »Панько Котик« в стилю В. Стефаника. Всі ці молоді українські поети студіюють сучасну модерну українську поезію й дбають про викресання артистичної форми. Покищо їх поезії появлялися в поодиноких часописах, але вже то, що появилося, свідчить, що вони відійшли від народньої поезії і від української символістичної поезії й йдуть поруч з найкращими представниками модерної української поезії. Федя Маковичанин інколи піддається почуттям зневіри і нудьги, занесеним на П. Русь імітаторами російських зразків (Лермонтова — в межах його »героя« — Ґрушніцкаво). Але в зневірі і журбі Ф. Маковичанина є більше гордої гідности, що примушує скорше згадувати кращі зразки справжньої байронічної поезії.

В однім з своїх віршів Ф. Маковичанин гордо відкликається до цілого гучного і бучного світу з свого забутого й занедбаного верховинського села:

Ні гордим жестом Мусоліні,
Ні міццю слів його крицевих,
Ні шорстким зором — до доміній —
Нахмурених британських левів,
Ні чаром звинности й ілюзій
Рудо-багряної Мадони... (прим.: Москва, Комінтерн)
Ані підступом Аль-Капоне, —
О, ні! нічим тим — погляд ярий
В полон не зможу я закути:

В мене карпатська лиш флояра,
І рідні верховинські нути. (Замісць передмови).

І. К. автор клясично-стриманих поезій, друкованих здебільшого у празькім студентськім часописі »Пробоєм«. Його лірика боєва і патріотична з філософічно-дидактичним забарвленням. Взагалі в цім авторі мислитель-філософ, цілковито опановуючий себе, переважає над розбурханістю лірика. Наприкінці »Октав« І. К. читаємо:

Я знаю те, куди пливу й за чим.
То ж сумніви не можуть в душу вдертись,
Бо вірю, що човен в панцирі сталевім
Не легко знищити і слід оттак затерти.
Щоби не лишилось ніщо, ніщо зовсім
По боротьбі, чи по геройській смерти.
Це мій девіз і мотор у човні,
Що завезе мене в колумбові краї.

Слід додати, що І. К. був чинний не лише яко поет, але також і яко критик.

Окремо стоїть *Марко Бараболя* (власне імя *Іван Рознічук),* який містив у »Свободі«, »Пчілці« та в »Українському Слові« свої сатиричні вірші та сатиричні нариси. Дуже видатний і тонкий гуморист. На превеликий жаль, поза межами П. Руси зовсім незнаний — в той час, коли його вїдливі сатири можуть цілком певно витримати порівнання з сатирами Володимира Самійленка, а гумористичні оповідання дорівнюють якщо не перевищують такі популярні »Усмішки« Остапа Вишні (Грунського-Губенка), хоч кількісно продукція Бараболі порівнююче дуже невелика. Дуже прикро, що досі немає окремо виданої збірки його творів, через що такі перлини »їдкого пера Марка Бараболі«, як »Правописна конференція«, або »Програма Кошицького радія«, загублені по старих річниках газет, є тяжко приступні.

Русска лірика.

II.

Андрій Карабелеш.

Представником русскої лірики є *Андрій Карабелеш,* ур. 1906., тепер професор гімназії. А. Карабелеш друкував свої поезії в часописах, а в 1928 році видало Общество ім А Духновича в Ужгороді збірку його віршів: »*Избранныя стихотворенія*«, а в 1929 видала знов Школьная Помощь (Ужгород) збірку *В лучах разсвьта* — в сю другу збірку увійшли й поезії з першої збірки.

Бажання спокою, ненависть до бою, почуття безсилля й — бажання — *утечи з активного життя* — це найважніші ноти поезії Карабелеша.

Тогда желал бы я, как пѣсни тон,
На вѣк уйти в гармонію святую,
На вѣк уйти в мечтаній райскій сон,
В страну далекую, в страну златую...
И так забыть на вѣки жизнь пустую,
Забыть, забыть житейскій, горькій стон...

(В лучах разсвьта) ст. 23)

Спокій — це той найвищий ідеал, за яким тужить, про який снить молодий віком поет.

Мнѣ жизнь *покой* пообѣщала,
И вѣчно я его искал, —
Душа *покой* не испытала,
На вѣки слѣд его пропал,
И жизнь лишь горе мнѣ давала.
Пора бы лечь и отдыхать,
Под вѣчной тишиной могилы!

(К себѣ).

Карабелеш перший уводить в літературу Підк. Руси поняття: лишній человек (зайва людина), відоме досі тільки з російського життя й російської літератури.

Как *лишній я* под липами бродил,
Томясь в тоскѣ, без счастья и покоя,
И стыла грудь и серце молодое...

(В осенней мглѣ).

Народне життя цього напряму, до якого автор належить, малює ось такими барвами:

СПИТ НАРОД.

И все молчит, как в тьмѣ могилы,
Среди развалин и крестов,
Гдѣ больше нѣт кипящей силы,
Гдѣ больше нѣт живых борцов,
Гдѣ все былое червь грызет,
Гдѣ нѣт в грядущем возрожденья,
Гдѣ все молчит и все гніет,
В глубокой лужѣ разложенья...
Стою средь дремлющих гробов
И нѣт моей груди покоя,
Я молча плачу в тьмѣ застоя...
Как жадный червь мнѣ грудь грызет
Безсилья горькое сознанье,
Что мнѣ родное — все гніет
В безумном прахѣ увяданья,
И все без жизни, без слѣда,
В загробный, темный мір уходит,
И так безслѣдно, навсегда
Страна родная хороводит.

Надії автора на »Восток« — цей »восток сіяет золотой« (Волшебная пѣснь На сході:

...блаженная страна
Покой, свобода свѣтлым взорам
И глубина и тишина.

(На границѣ).

Поезія Карабелеша є приглушеним відгомоном поезії наслідувачів. Байрона, Лермонтова, Тютчева, Фета — в часі, коли українські поети виходять з народньої пісні і взоруються на сучасній українській ліриці. Друге, що відріжняє Карабелеша, це його *песимізм, страх перед всяким боєм.* Цей песимізм безумовно виплив психіки автора, але в ще більшій мірі, це автором перенята з російської літератури *ідея терпіння,* ідея *не противитися злу* — перенята з творів Достоєвського, Толстого, Чехова та інших. І тут вистане порівняти оптимізм Зореслава з песимізмом Карабелеша, щоб побачити ріжницю між поетом вихованим на західно-европейській літературі й культурі і — вихованим на східно-европейській російській літературі й культурі.

Російська мова авторові чужа, у віршах автор раз *поет*, то по українськи *співає*, раз бачить *елку*, то знов українську *сосну, смереку*,... Будова вірша й строф старанна, але *його песимізм без сили й динаміки романтиків початку XIX. віку*, каже зачислити його до декадентів, який продовжує то, що було в Ставровського, Фенцика — найслабшого.

Інші лірики.

Другим автором, що плекає русску лірику, є *Мих. С. Попович*, ур. 1908 року. В 1928 видало студентське товариство »Возрожденіе« його вірші під наголовком *Первые стихи*. Вірші Поповича менше артистично оформлені, як вірші Карабелеша, Попович і менше звязаний з російською літературою. Головними його мотивами — Підк. Русь, її біда, нужда. Поезії автора не вільні від публіцистики й реторики, мова його ще менше чиста, як Карабелеша. У віршах друкованих по виданню першої збірки, автор віддалюється від російської літературної мови — а переходить на місцеві діялектичні слова і форми.

До школи Карабелеша належить *Василь Добош*, який видав збірку *Святая злоба* (Ужгород 1936, видавн. Содружество ч. 1.). — Як у Карабелеша і у В. Добоша віра не в західно-европейську культуру, а у східну, і в нього як у Карабелеша що крок, то горе, грусть, мрак ночной. І він — молодий вже змучений життям, нарікає на боротьбу в житті. (Мой путь). Правда, в іншім місці автор накликує до боротьби (Искуство жить), але в молодого автора нема охоти, радости з боротьби.

В. Добош взорується на тих самих російських поетах-песимістах, що й Карабелеш. А що вся російська література яка підготовила комунізм, знайшлася нині в сліпій улиці — так і В. Добош. Коли Карабелеш вніс в літературу П. Руси — будь — що-будь частину Західньої Европи! — тип чисто російський, тип »лишняго человека«, то В. Добош вносить новий дар російського життя: тип бродяги Ґоркого.

Автор прибитий горем та песимізмом, зітхає, як і Карабелеш:

Очаг, прими в свои объятья
Меня, *чтоб не томился я*.

Под страшным знаменем проклятья,
В ярмь земного бытія. (Перед родным домом).

Свій песимізм, своє нарікання, свій страх перед життям, не уважає однак автор негативною чертою своїх віршів та свого світогляду, а позитивною, відси й назва збірки: »*Святая злоба*«. Хай та злоба буде названа не »свята«, але й »пресвята« — вона однаково злоба, розкладова, не творча сила душі, тим більше, коли перенята з російських зразків, з окрема від Федора Сологуба і його злісно песимістичної передоновщини »Мелкаво Беса«.

До того самого роду лірики належать і перші проби *Емиліяна Балецького,* який видав *Вербный трепет* (Ужгород 1936). Крім віршів — перших проб, дає автор й кілька оповідань, перше під титулом... Бродяги...

В 1929. році видав *Павло Федор* (учитель) *Мысли* (Ужгород). У вступі говорить автор, що його »Мысли являются не строго поетическими произведеніями, а скорще скромным опитом в том родѣ«. Поправді, в »Мыслях« багато реторики й поучень й »Мысли« до поезії не належать.

III.

Проза.

Слабше як поезія представляється проза. І тут можна навести цілий ряд імен авторів, але їх оповідання — це ще перший ступень розвою прози, поодинокі, автори подають *побутово-етнографічні,* менше або більше вірні фотографії із селянського життя — а не *артистичне перетворення* життя. Це ще так звані »репортажі« — не мистецько оформлені твори. Ця увага відноситься здебільшого до українських, ще в більшій мірі до русских авторів.

Теми прози головно із життя селян, мало із життя інтеліґенції, мало із переживань років перевороту й по перевороті, не використані в прозі теж переміни в побуті і в психиці по 1919. році.

Перший виступив на полі прози *Лукач Демян,* селянин, тепер кондуктор залізниць, видав в Ужгороді в 1921. році оповідання *Чорт на весілю* (вид. Просвіти в Ужгороді), а в 1924. оповідання *Відьма* (вид. Просвіта в Ужгороді). Опові-

дання Лукача Демяна із сільського життя, виступає в них фантастичний світ, чорти, відьми, які впливають на ділання людей, їм шкодять. Чоловік в боротьбі з чортами безборонний, паде. — Стиль Лукача Демяна цвітистий, красний, особливо гарні, щиро відчуті описи природи. — Крім цих двох довших оповідань містив Лукач Демян цілий ряд оповідань із життя селян по ріжних видавництвах.

Про оповідання *В. Гренджі-Донського* та про його повість Ілько Липей вже згадано при його ліричних творах.

До прозаїчних авторів належить далі *Ірина Невицька* (уроджена 1886.)., яка крім віршів писала теж оповідання, повісти і драми. В 1923. р. вийшла в Ужгороді її повість »*Правда побідить*««. Збірка її оповідань із часів війни вийшла в Пряшеві 1929. р. під наголовком *Дарунок*. Інші оповідання друковані по ріжних часописах та в Альманаху підкарпатських українських письменників — Севлюш 1936.

Александер Маркуш (шкільний інспектор, ур. 1891.), видав збірку оповідань із гумористичною закраскою під наголовком »*Виміряли землю*« в 1925. р. Оповідання А. Маркуша із життя селян, Маркуш уміє підглянути дрібні смішности життя і їх змалювати. Крім оповідань в тій збірці видрукував кілька оповідань по ріжних часописах. Кращі з тих оповідань: *Сільський дипломат, Задля качок* та інші. Нажаль, А. Маркуш не пробував своїх сил в більшій епічній річи, пр. в повісті. Крім белетристики займається Маркуш видаванням часопису для молоді »*Наш Рідний Край*« та редагуванням шкільних книжок.

Міговк Петро (учитель ур. 1899.) пише короткі оповідання — фотографії із життя на селі, вірші, казки та драматичні сцени для шкільної молоді, з яких досі видав: *Вінок матери* і *Подвійна радість* (1936).

Згадати треба ще *Александра Полянського* (учитель, ур. 1890), який видав книжку оповідань *Оповідання ловця* (в Ужгороді 1925. р.) і книжку віршів для молоді. Друкував А. Полянський теж оповідання із життя учительства.

Всі вище згадані автори видавали свої твори в книжках. Є авторів, які працюють на полі прози, але які не видали своїх творів книжково, а містили в поодиноких часописах

Підкарпатської Руси, або у Львові, належить: *Андрій Ворон* (фах. учитель, нар. 1901.), пише оповідання з гуцульського-селянського життя — найліпше оповідання: *Марійка,* (Друк. Вістник — Львів). В 1936. зредаґував із М. Храпком *Альманах* підкарпатських українських авторів. *Кирило Феделеш,* (проф. ґімназії) пише оповідання із життя інтеліґенції й селянства, які відзначаються щиро відчутою красою природи, гарним стилем та доброю будовою, *Юрій Станинець,* (священик) містив свої оповідання в Вістнику та в Альманаху підкарп. укр. авторів. — *Джумурат Александер* (учит.), який писав оповідання до Нашої Землі та Пчілки, *Димитрій Попович)* (проф. ґімн. ур. 1899.) пише крім шкільних книжок та реліґійних статтей теж моралізуючі оповідання.

Із прози належить піднести окремий відділ, що станув досить високо, то є *сатиру.* Про *Марка Бараболю* була згадка вище. Крім нього треба ще згадати *Кейленк Віллі,* що в сатиричних фелетонах висмівав комічні сторони життя П. Руси.

До авторів, що стараються писати по русски, належать: *Михайло Козик, Алеша Маковичанин, Коля Лаборчанин, Е. Балецкий* та інші.

Михайло Козик, судовий екзекутор в Ужгороді, зачав свою літературну каріеру тим, що переписав з маленькими змінами Федьковича: Фармазони й видав під своїм іменем... Пише оповідання із сільського життя без бажання й уміння їх мистецьки оформити, накопичено багато фактів, часто скарикатурованих. *(Черт винен* 1923, *Темна вода* 1935, *Живий покойник* 1935). *Алеша Маковичанин* пише ліричні вірші на ріжні теми, від патріотичних шаблонів почавши — а на куплетах скінчивши. Свого собі питомого характеру, ні глибших переживань лірика А. Маковичанина не виказує. Писав теж короткі нариси із життя селян, вінцем його літературних заслуг є без сумніву роман *Стальная роза,* в якому тутешнє **життя змальоване неначе в романах Брешко-Брешковського,** Зноско-Боровського й пані Лаппо-Данілевської — як життя давного, бюрократичного Санкт Петербурґа. Написав автор теж цілий ряд протиукраїнських статей, в яких ясно й коротко вирішує українське питання: *украинского теченія нѣт...*

Коля Лаборчанин (вл. імя Ник. Горняк), видав дві драми: *День рожденія у сельскаго учителя* (Пряшів 1934.) і »*Наши Дни*« (Пряшів 1935) — обі кумедні своїм змістом і своєю мо-

вою. В 1935. р. видав Др. Е. Недзельський оповідання К. Лаборчанина під наголовком: *Старая быль,* Др. Е. Недзельський заохочує автора, щоб далі працював на »полі дійсно нової«, не тільки щодо часу, але й щодо духу, карпаторускої прози.

В дійсності ці оповідання духом старі, а опрацьованням — примітивні, »не олітературені« — як сам Др. Е. Недзельський каже в тому самому вступі.

IV.

Драма.

По прилученні Підк. Руси до ЧСР., заосновано в Ужгороді *Руський Театр тов. Просвіти* (1920.), який давав вистави не тільки в Ужгороді, Мукачеві, Берегові й Хусті, але й по менших містах і селах. Рівночасно з тим дають вистави й читальні тов. *Просвіта,* заосновані в Ужгороді в 1920. р. — пізніше читальні Общества ім. А. Духновича, заснованого в Ужгороді в 1925. р.

Репертуар мав Руський Театр готовий, це були українські побутові й історичні пєси, або перекладені з чеського, або російського. Ці пєси йшли й на село до читалень. Пєси як »*Наталка Полтавка*«, »*Не ходи, Грицю*«, та інші обійшли цілу Підк. Русь. Театральне мистецтво запустило корінь на Підк. Руси, не диво отже, що й місцеві сили хотіли на театральних дошках з'образити місцеве життя.

Заки однак приступимо до обговорення важніших творів місцевої драматичної творчости, треба звернути увагу ще на таку річ. Українські автори Підк. Руси уживають одної й тої самої мови в драмі — що і в ліриці і в оповіданнях. В гіршій ситуації драматурґи, що причисляють себе до русского напряму. В ліриці мають вони відносно ще найчистішу мову, але в драмі вони вже не можуть уживати чистої російської мови, бо їх не зрозуміли б на селі, тому уживають місцевої української мови з домішкою церковнославянщини й російщини, ба й чещини, в наслідок чого витворився спеціяльний воляпік, ніде на світі не уживаний, — не уживаний й на Підкарпатській Руси в жадному роді письменства.

Із творів старших авторів виставляли тут-і-там на селі дидактично-поучну драму *А. Духновича:* »*Добродьтель пере-*

высшае богатство«, писану місцевою земплинською говіркою, при чому під церковнославянським словом »добродѣтель« (чеснота) — часто розуміли — »добродія«...

З молодих авторів треба згадати *Августина Юрія Шерегія*, тепер учителя горож. школи у Вел. Бичкові, який написав патріотичну песу із життя селянства й інтеліґенції *»Нова ґенерація«*, виставлювану кільканадцять разів. Враз із братом Евґеном — теж учителем — написав оперету із життя Підк. Руси *»Флірт і любов«*, яку грав театр ними зорґанізований — »Нова Сцена» — в кількох місцевостях з добрим успіхом. Василь Ґренджа-Донський написав віршом патріотичну песу на одну дію *»Сотня Мочаренка«*, з часів боїв в 1919. році в Мараморощині, цю песу грали в 1932. році в Ужгороді. *Ірена Невицька* написала драму із селянського життя на три дії *»Огонь«* і *»Радости майстра Філардіна«*, *на* одну дію, обидві грали в Ужгороді. На драматичному полі виступив і *Августин Волошин* з двома драмами із селянського життя, *Маруся Верховинка,* видана під псевдонімом Андрій Верховинський, Ужгород 1931. і *»Без Бога, ні до порога«*. Перша драма представляє боротьбу на селі проти самоволі низького урядовця й коршмаря, які виступають проти культурного відродження села, в українську народному дусі. Боротьбу веде енерґічна учителька Маруся Верховинка й ту боротьбу виграє, виказуючи при тому надужиття писаря й коршмаря. В драмі виведені живі типи селян й доторкнені найпекучіші справи нинішнього села Підк. Руси. Це все виведено живо й виставлена драма здобула собі признання. Друга драма побутова із релиґійно-моралізуючою тенденцією.

Місцевою говіркою з домішкою росийщини та церковнословянщини написав *Сіон Сильвай,* священик, 1876—1932, народню песу в 4 діях *Маруся.* (Ужгород 1930. Видання Общества ім. А. Духновича ч. 94). Цю песу — оперетку — виставляли й виставляють аматорські театри з добрим поводженням.

Приклад мови:

I Дѣйствіе.

I. Явленіе.

(Простая комната с обычной деревенской мебелью. Маруся сидит у окна на лавицѣ с вышиваньем в руках и грустно (жалостно) поет:

О, я нечестна! Что маю дѣлати?

Пьяницю за мужа выбрала мнѣ мати.
Як я маю с таким живот пережити?
Волилам ся на свѣтѣ, нигда не вродити!
(Поднимает очи к небу и с плачем говорит):
О, Боже Милостивый! Чѣм я заслужила, что жестоко меня караешь? Я Василя люблю всѣм сердцем — хотя бы и сто раз был бѣднѣе — но при тому он честный, трезвый и работный; а за того другого никогда не пойду замуж, хотя бы у него и были звѣзды на челѣ! Пусть загину с тоски, или забіют меня родители! Я за того пьяницу — за Хрѣнова Гаврила — никогда не пойду, даремно богатый!
(С улицы слышно пѣніе Василя, который приближается).
Доле моя, доле! Доле несчастлива!
Бодай была'сь мене мамко не вродила!
Пережил я в бѣдѣ, смутно свои роки,
И нигда'м не зазнала жаднои роскоши!

Родичі хотять видати Марусю за багатого Гаврила Хріна, який є піяком і про якого Маруся й чути не хоче. Мимо того родичі заручують її з багатим піяком. Василь виїхав тимчасом до Америки, де зароблює гроші. Гаврило Хрін і його батько з богачів сходять через пянство на жебраків і їх ліцитують. Тоді саме вертається богатий Василь з Америки, купує для себе на ліцитації хату й поле Хрінів і жениться з Марусею.

Мотив цієї оперетки — це мотив Наталки Полтавки. Непотрібно втручені епизоди, які з акцією не вяжуться.

Крім того написав автор ще й другу пєсу: *Не добре кота в мішку куповати* (1932 в календарі Общ. ім. А. Духновича), в якій висміває женячку на основі анонсів в часописах. Найслабшою пєсою є: *Іосиф Египетскій, І.* Его униженіе и страданіе (3 дѣѣ), 2. Возвращеніе (3 дѣѣ) — Цих шість дій ілюструють біблійне оповідання, а не є жадною драмою.

Для сільських сцен написав *Антоній Бобульський* комедії з побутового життя: »Уйко з Америки«, »Нѣмая невѣста« та інші, а проф. Іван Мураній дав проби історичної драми »*Тарасович*« і комедію з народнього життя: »*Тестамент*«.

V.

Літературна критика.

На закінчення треба сказати кілька слів про літературну критику.

Коли ж говорити про русску літературу, то в ній по нинішній день не існує літературна критика, а одно ідеалізування та безкритична хвальба кожного, хоч якого слабого й дитячого твору. Цей спосіб реаґування на літературні твори випливає із давнини; тоді кожний, хто писав по руськи, вже тим самим був патріотом, наражував себе на прикрости із сторони тих, що мали силу, і його вчинок, його твір, уважано гідним похвали. Що такий спосіб реаґування на літературні твори — не причинявся до піднесення літератури, це розуміється само собою.

Цей погляд, що все написане — треба друковати, а все видруковане — треба хвалити — лишився до нинішнього дня серед прихильників русского напряму. Кожна збірка, хоч би й яка слаба, зустрічає тут похвали до небес і признання без меж. Не диво, що читаємо в часописах, що Карабелеш це — Пушкин, а про перші проби ґімназиста, з яких ще й не видно авторового Я — пишеться, що вони зачинають нову добу літератури...

Із признанням треба підчеркнути, що серед української літератури зродилося вже й критичне відношення до друкованого слова. Від уряду років кожна нова книжка викликує оцінки, а їх ціль піднести домагання ставлені поетові. На тому полі заслугує на увагу, між іншими стаття І. К. »*Розмова з поетом*«, видрукована в часописі »*Пробоєм*« (Прага) ч. 6. із 1934. — в якій автор наводить розмову між читачем і одним поетом, поетові приходиться почути слова докору. Коли поет хвалиться, що його книжки ніхто не розуміє, тому всі осуджують, читач відповідає:

»Мені здається, що рівень читачів вищий, ніж рівень самих творців літертаури. Наші письменники дістають славу поетів (що в нас дуже легко), — але не працюють над собою, не хотять удосконалюватися«.

Автор розмови закидає поетам брак самокритики й почуття відповідальности і вказує, що *хиби дотеперішньої літератури лежать не в — обставинах, а в — самих творцях літератури.*

*
* *

Висновки із вище наведеного огляду самі тиснуться на думку. Українські автори переняли від народу не *тільки мову,*

але й цілий комплекс цінностей, які звязані з народньою мовою, в творах українських авторів є змагання зобразити *історичні події, життя* й *побут* країни. Українське письменство отже тісно звязане з *мовою, історією* й *життям Підк. Руси.* Про русске письменство того сказати не можна.

Ріжниці між ними є і щодо *тону, настрою.* Українське *повне віри, пробоєве, войовниче,* русске пасивне, прибите.

Українське затримує *суцільність мови* у всіх родах письменства, русске мусить в драмі відступати від так званого »русского літературнного язика« і писати так званим »карпаторусским язиком«. Але цією грою слів годі заслонити дійсний стан річи, що *нарід не розуміє мови того письменства,* тому русскі автори мусять інакшою мовою писати для інтеліґенції, інакшою для народу.

Коли возьмемо ще під увагу, що в русскій літературі всі твори розхвалені, а в українській вже розвинулося й критичне відношення до письменства — не тяжко нам означити й дальший розвій обидвох літератур. Українське письменство станеться й на П. Р. *одиноким висловом народнього життя,* як це сталося й на інших теріторіях заселених українським народом.

Українське письменство отже, це письменство відродження.

ШКІЛЬНІ УЧЕБНИКИ

видані Педаґоґічним Товариством Підк. Руси в Ужгороді.
(Учебники одобрені рішенням Мин. Шкільн. й Нар. Освіти),

1. Учебники для народніх шкіл;

1. Маркуш: *Зорниця.* Перша книжочка для руських дітей (вязана Кч 7). . . . . Кч 5.—
2. Маркуш—Бочек—Шутка: *Рідне слово.* Учебник руського язика, для 2. й 3. шкільного року (вязана Кч 7.—) . . . . . Кч 5.—
3. Маркуш—Надь: *Руська Бесіда.* Учебник руського язика для народних шкіл мадярських . . Кч 7.—
4. Маркуш—Ревай: *Слово.* Книжка для читаня латиникою . . . . . Кч 3.50
5. Волошин: Читанка для IV. і V. шк. років народніх шкіл ч. II. (вязана) . . . . . Кч 16.—
6. Волошин; Читанка для руської молоді ч. III. для VI.—VIII. р. шк. (вязана) . . . . Кч 18.—
7. Волошин—Велигорський: *Хемія-Фізика.* . Кч 24,—

II. Учебники для народніх і горожанських шкіл:

8. Маркуш— Дворян: *Нова Европа.* Учебник ґеоґрафії . . . . . Кч 8.50
9. Маркуш—Шпіцер: *По родному краю.* Учебник ґеоґрафії . . . . . Кч 7.—
10. Дворян—Маркуш: *Далеким свѣтом.* Учебник ґеоґрафії . . . . . Кч 9.—

III. Учебники для середніх та фахових шкіл.

11. Червенка—Трухлий: *Аритметика.* Для III. кл. Кч 15.—
12. Коржинек—Дідик: *Латинська ґраматика.* Кч 14.—
13. Ґрбек—Заклинський: *Латин. читанка.* Для I. кл. Кч 6.—
14. Заклинський: *Латинська читанка.* Для II. кл. Кч 4.50
15. Заклинський: *Словарь.* Лат.-руськ. й руськ.-лат. Кч 15.—
16. Фрид—Трухлый: *Купецька аритметика* Кч 14.—

17. Пижл—Трухлий: *Альґебра.* Часть I. . . Кч 16.—
18. Пижл—Трухлий: *Альґебра.* Часть II. . . Кч 12.—
19. Шваґр—Велигорський; *Неоґранічна хемія.* . Кч 15,—
20. Цьокан: *Наука о торґовлі.* Для торг. шкіл . Кч 22.—
21. Ланда—Паржизек: *Промислові калькуляції.* Кч 8.—
22. Волошин: *Про брехливість дітей.* . . Кч 3.—
23. Волошин—Алиськевич: *Льоґіка.* . . . Кч 10.—

IV. Підручники для учительських семінарій:

(літоґраф видання)

24. Волошин: *Історія педаґоґіки.* . . . Кч 12.—
25. Мураній: *Астрономія.* . . . . Кч 15.—
26. Еґрешій: *Ґеольоґія.* . . . . Кч 10.—
27. Алискевич: *Начерки психольоґії.* . . Кч 8.—

V. Підручники для учителів:

28. Крибел—Болигорський: *Начерки* для учителя природописа . . . . . Кч 35.—
29. Банов: *Забавні рахунки.* . . . . Кч 3.—
30. Бачинський: *Як збирати колєкції мотилів* . Кч 5.—
31. Бачинський: *Шкідливі мотилі.* З атласом мотилів . . . . . Кч 30.—
32. Луговий: *Культура сільско-госп. ростин.* . Кч 32.—
33. А. Волошин: *О соціяльнім вихованню.* . Кч 5.—
34. *Мадярсько-руський словарь* . . . Кч 30.—

VI. Діточа література:

35. Дефо: *Робинзон Крузое:* . . . . Кч 15.—
36. Алкотова—Ревай: *Хлопчики I. і II. том.* . Кч 30.—
37. Мартинович: *Либушино пророчество.* Поема. Кч 3.—

Книгопечатня »Свобода«, Ужгород, ул. Лучкая.